

Wiesław Pięta

O żydowskim sporcie w Częstochowie przed II wojną światową

Spółeczność żydowska mieszkająca od wieków na ziemiach polskich w okresie utraty polskiej państwowości poddana została narzuconemu przez zaborcę prawu, a wydarzenia polityczne oraz rewolucja przemysłowa spowodowały znaczne przemiany w sposobie jej funkcjonowania. Na terenie zaboru rosyjskiego Żydzi mieli znaczący udział w rozwoju rzemiosła, handlu i przemysłu. Zamknięte w swoich gettach kulturowych małe miasteczka (sztetl), oraz dzielnice żydowskie w dużych miastach, powoli otwierały się szerzej na wpływy modernizacyjne. Różny był stopień rozwoju ekonomicznego w zaborze rosyjskim. Kolej Warszawsko-Wiedeńska przyspieszyła proces rozwoju miast, wyrosły nowe silne ośrodki przemysłowe, m.in. Łódź, Częstochowa, Zagłębie Dąbrowskie, Białystok, Warszawa. Nowe ośrodki stwarzały nowe możliwości zatrudnienia czy też prowadzenia własnego interesu. W Częstochowie Łodzi czy Zagłębiu Dąbrowskim na przełomie XIX i XX wieku liczba mieszkańców pochodzenia żydowskiego sięgała jednej trzeciej ogółu ludności. Ludność napływowa, w tym także i żydowska, odchodziła od dotychczasowych tradycyjnych form życia prowadzonych w swoich zamkniętych kulturowo enklawach. Model tradycyjnego, bogobojnego Żyda coraz silniej kłócił się z warunkami, jakie stawiała nowa rzeczywistość. Obserwując rosnące zainteresowanie tężyzną fizyczną u innych nacji, Żydzi w coraz większym stopniu angażowali się w rozwój wychowania fizycznego, sportu i turystyki¹.

Jednym z motorów napędowych wczesnokapitalistycznego życia społecznego stała się rywalizacja: o miejsca pracy, rynek zbytu, osiągnięcie zysku, pozycję społeczną itp. Ta rywalizacja przenosi się także w obszar spędzania wolnego czasu, nawet do gier towarzyskich: kto więcej, kto lepiej, kto dalej itp. Czyli po prostu: kto lepszy. Wyścigi konne, tenis przykuwały uwagę bogatszych warstw społeczeństwa. Tym średnim i ubogim pozostały równie ciekawe formy rywalizacji: podnoszenie ciężarów, biegi czy gra w piłkę. Sport jako rozrywka przedzierał się do świadomości społecznej początkowo nie tylko jako forma kształtowania tężyzny fizycznej, ale również jako rozrywka. Tą drogą trafił on także do środowiska żydowskiego².

Fascynacja sportem jako formą rozrywki, ale i rywalizacją rozwijała się w środowisku żydowskim wraz z nowym, XX wiekiem. Częstochowa, podobnie jak inne wielkomięskie środowiska na ziemiach polskich, była w pierwszej połowie XX wieku wielokulturowym miastem, w którym społeczność żydowska włączała się aktywnie do procesu miastotwórczego. Uprawianie sportu stawało się nowym wyzwaniem. Wyprowadzone osoby wzbudzały szacunek wśród rówieśników, promując tym samym nowy, prozdrowotny styl życia. Zajęcia sportowe wprowadzono do programu nauczania w szkołach powszechnych

---

¹ Na temat sportu żydowskiego ukazało się bardzo wiele publikacji, przykładowo U. Simri (red.), *Physical education and sport in the Jewish history and culture*, [Netanya] 1981; *One hundred years of "muscular Judaism". Sport in Jewish history and culture*, „Journal of sport history” 26, 1999, nr 2; G. Eisen, *Jewish History and the Ideology of Modern Sport*, „Journal of Sport History” 25, 1998, s. 482–531; J. Jacobs, *Jewish Workers' Sports Movements in Inter-War Poland. Stern and Morgenshtern in Comparative Perspective*, [w:] J. Kugelmas (red.), *Jews, Sports and the Rites of Citizenship*, Urbana–Chicago 2007, s. 114–128.

² T. Jurek (red.), *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*, Gorzów Wielkopolski 2007.

oraz prywatnych zakładanych przez żydowskie stowarzyszenia oświatowe. Gimnastyka wśród dzieci i młodzieży nie była już w II Rzeczypospolitej tylko przejawem „nowoczesnego wychowania”, ale powszechną formą edukacji.

Celem opracowania jest przedstawienie dorobku organizacyjno-sportowego częstochowskich żydowskich klubów sportowych od 1915 roku, kiedy powstało Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe. Na potrzeby artykułu dokonałem kwerendy archiwalnej w Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego oraz w archiwach państwowych w Częstochowie i Kielcach. Dokonałem też kwerendy gazet ukazujących się w opisywanym okresie. Wykorzystałem także swoje wcześniejsze publikacje³.

Rola sportu w kształtowaniu sylwetki Żyda

Początki sportu żydowskiego wiązać należy z jednej strony z ogólnymi przemianami cywilizacyjnymi, z drugiej z falą nacjonalizmu i antysemityzmu, jakie miały miejsce w końcu XIX wieku w największych państwach Europy (Francja, Austro-Węgry, Niemcy). Skutkowało to m.in. wykluczeniem Żydów z organizujących się klubów sportowych i było jedną z przyczyn powstania syjonizmu jako politycznej odpowiedzi na zagrożenie antysemityzmem⁴. Postawienie na sport współgrało z ideą syjonistyczną i stało się znaczącym elementem w procesie tworzenia „nowego Żyda”, odważnego, muskularnego, silnego⁵. Na ziemiach polskich sport, wychowanie fizyczne, a także turystyka zyskały na znaczeniu w momencie powołania do życia Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego w Bielsku (1896), Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego „Dror” we Lwowie (1901), Żydowskiego Klubu Sportowego „Makabi” w Krakowie (1909). Rozwojowi tych stowarzyszeń na południu Polski sprzyjała liberalna polityka władz austriackich⁶. Na terenach środkowej i północnej Polski (zabor rosyjski) wszelkie inicjatywy związane z powołaniem stowarzyszeń sportowych spotykały się najczęściej z odmową władz carskich.

Główne akcenty w celu zwiększenia sprawności fizycznej położono na: dbałość o harmonijny rozwój organizmu i jego funkcji (zapobieganie gruźlicy, chorobom płuc i krążenia), dbałość o sylwetkę, hartowanie organizmu (profilaktyka przeziębień), ukształtowanie nawyków higienicznych (odżywianie, higiena pracy, odpoczynek), kształtowanie umiejętności użytecznych (pływanie, lekkoatletyka, narciarstwo, kolarstwo), naukę samoobrony (strzelectwo, szermierka, boks, elementy musztry). Ale poprzez żydowskie kluby sportowe rozwijano też poczucie przynależności narodowej (barwy, tradycja, godło), przeciwdziałano patologii, kładziono nacisk na współdziałanie z grupami rówieśniczymi, poszanowanie własności osobistej i społecznej. Obok sportu dbano także o szeroko pojętą kulturę fizyczną. W szkołach żydowskich za podstawową rzecz uznano obcowanie z przyrodą. W lecie promowano przede wszystkim turystykę (wycieczki piesze i rowerowe, kolonie letnie i obozy wędrowne), a w zimie sporty zimowe i grę w szachy oraz w tenisa stołowego (ping-ponga). Dla kobiet ze względu na budowę ciała i wrażliwą psychikę wychowanie fizyczne było szkołą hartu i ćwiczenia silnej woli, pewności siebie i poczucia własnej siły w walce ze słabościami.

³ W. Pięta, *Table Tennis among Jews in Poland (1924–1949). English Edition – Supplemented*, Częstochowa 2009; W. Pięta, A. Kozłowska, *Tenis stołowy w Częstochowie i okolicy w latach 1926–2013*, Częstochowa 2013.

⁴ W. Pięta, *Z dziejów sportu żydowskiego – tenis stołowy (1900–2014)*, maszynopis w posiadaniu autora.

⁵ Szerzej: Ł.T. Sroka, M. Sroka, *Polskie korzenie Izraela*, Kraków–Budapeszt 2015.

⁶ J.C. Pick, *Sports*, [w:] *The Jews of Czechoslovakia: Historical Studies and Surveys*, vol. 2, Philadelphia–New York, 1971, s. 185–228.

Znaczącą rolę w kształtowaniu sylwetki młodego Żyda odegrało szkolnictwo żydowskie, które wprowadziło w życie podstawy wychowania fizycznego, choć znaczna część młodego pokolenia żydowskiego była wtedy poza klubami sportowymi. Dotyczyło to przede wszystkim młodzieży z rodzin ortodoksyjnych. W celu pozyskania nastolatków do stowarzyszeń sportowych wprowadzono wiek juniora (do 17 lat). Tę nową kategorię wiekową otoczono szczególną uwagą. Walczono także o pozyskanie dziewcząt i kobiet, które zachęcano do uprawiania gimnastyki, a tym samym do rozluźniania mięśni i stawów biodrowych mających znaczenie w okresach ciąży i po urodzeniu dziecka. Dla obu płci wprowadzono też zdobywanie Państwowej Odznaki Sportowej jako oceny usprawnienia. Istotną rolę w promocji czynnego uprawiania sportu odgrywały zawody sportowe, które odbywały się w obecności rodzin, znajomych i licznej rzeszy sympatyków. Warunkiem uczestnictwa w zawodach było posiadanie badania lekarskiego. Sport był także instrumentem walki politycznej (zwłaszcza dla syjonistów i partii robotniczych).

Powolywanie i działalność żydowskich klubów sportowych w Częstochowie

U początków wielu inicjatyw sportowych stała żydowska młodzież. To młodzi skupieni przy stowarzyszeniu „Lira” w Częstochowie, wspólnie z członkami Klubu Rzemieślników, powołali do życia w 1915 roku Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe [dalej: ŻTG-S]. Pomysłodawcami tego przedsięwzięcia byli Henryk Markusfeld, Magdalena Zalcman, Jakub Kromołowski, Mieczysław Kremki i Alter Rotbart⁷. Członkowie stowarzyszenia według statutu dzielili się na rzeczywistych i nierzeczywistych (powyżej 21. roku życia) oraz wychowanków (młodzież do 21. roku życia), uczestnikami byli też członkowie choru i orkiestry oraz innych sekcji.

Władze towarzystwa wybierano corocznie. Składka dla pełnoletnich wynosiła 100 zł, a dla młodocianych 50 zł. W krótkim czasie liczba członków wzrosła do 500 osób. Po dwóch latach działalności przeprowadzono pierwsze zawody gimnastyczno-sportowe. Wzięli w nich udział sportowcy z Tomaszowa, Sosnowca i Będzina. Ze względu na trudne powojenne czasy stowarzyszenie zaprzestało działalności, wznowiło ją w 1921 roku, a rok później Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe w Częstochowie zostało ponownie zarejestrowane. Pracę organizacyjną podjęto w 1924 roku w sekcjach kolarskiej i piłki nożnej. W 1926 roku Towarzystwo posiadało plac do ćwiczeń i salę gimnastyczną. W działalności nastawiono się na kolarstwo i piłkę nożną, a następnie na boks. Częstochowski Klub Sportowy „Warta” założono w 1921 roku, ale oficjalnie zarejestrowano go 6 czerwca 1923 roku z siedzibą przy ul. Strażackiej 1. Wiodącymi sekcjami było kolarstwo, piłka nożna, lekkoatletyka, gimnastyka, pływanie, boks i tenis stołowy. W 1933 roku CKS „Warta” połączył się z ŻTG-S oraz Żydowskim Klubem Sportowym „Ascola”, tworząc ŻTG-S „Makabi”. Wspomniany Żydowski Klub Sportowy [dalej: ŻKS] „Ascola” powstał w 1922 roku pod nazwą „Ha-cwi” (hebr. Jeleń), nową nazwę przyjęto w 1925 roku. Działał z silnymi sekcjami tenisa stołowego i ziemnego, piłki nożnej, kolarstwa i lekkiej atletyki⁸. Częstochowski Klub Sportowy „Polonia” został zarejestrowany w 1925 roku, a w 1929 roku przemianowano go na Klub Sportowy „Jordania”. Rozwijano w nim sekcję kolarską, lekkiej atletyki i piłki nożnej. ŻKS

---

⁷ J. Rokicki, *Żydowski ruch sportowy i turystyczny w Polsce w pierwszej połowie XX wieku*, Warszawa 2004, s. 74 (praca doktorska obroniona na Uniwersytecie Warszawskim).

⁸ Istniał też ŻKS „Bar Kochba”, ale odnotowano jedynie sekcję piłki nożnej w 1924 roku („Stadion” 1924, nr 19, s. 18).

„Ha-koach” został zarejestrowany w 1932 roku z siedzibą przy ul. Warszawskiej 43, z mocną sekcją tenisa stołowego⁹.

Jak już była mowa, w 1933 roku powstał najsilniejszy żydowski klub, mianowicie ŻTG-S „Makabi”, którego cztery sekcje zgłoszono do okręgowych związków sportowych (Śląski Okręgowy Związek Lekkiej Atletyki, Częstochowski Okręgowy Związek Tenisa Stołowego, Kielecki Okręgowy Związek Piłki Nożnej), a sekcję bokserską bezpośrednio do Polskiego Związku Bokserskiego. Celem statutowym „Makabi” było wzmocnienie sił fizycznych u Żydów, a dla osiągnięcia tego celu służyć miały ćwiczenia sportowe, takie jak: piłka nożna, boks, atletyka, ping-pong i inne, a także wspólne wycieczki. Klub składał się z członków honorowych (mianowało ich walne zebranie), wspierających (opłacających składkę członkowską 20-krotnej wysokości składki zwyczajnej), członków zwyczajnych (mogł nim być każdy członek społeczeństwa żydowskiego, który ukończył 18 lat) oraz uczestników (tych, którzy nie ukończyli 18. roku życia, posiadali oni uprawnienia takie jak członkowie zwyczajni, za wyjątkiem prawa wyborczego). Członkowie byli uprawnieni do korzystania z majątku i urządzeń klubu w ramach określonych przez władze klubu, uczestnictwa w walnych zgromadzeniach klubu, mieli czynne i bierne prawo wyborcze. Władzami klubu były: walne zgromadzenie, prezes, wydział, prezydium, Sąd Honorowy i Komisja Rewizyjna. Wydział składał się z prezesa, trzech wiceprezesów, sekretarza głównego, skarbnika głównego, od pięciu do ośmiu członków wydziału, kierowników sekcji oraz reprezentantów oddziałów¹⁰. Klub dzielił się na sekcje, które rządziły się regulaminami uchwalonymi przez wydział. Ważną rolę w życiu klubu odgrywała działalność informacyjna, prowadzona w gazetach codziennych i organach związkowych. Nieliczni członkowie częstochowskiego „Makabi” uczestniczyli w obozach organizowanych przez Centralny Komitet Związku Makabi w Polsce. Dodajmy, że ten ostatni interesował się m.in. wychowaniem fizycznym kobiet, apelując poprzez okręgi do wszystkich klubów o powołanie wydziałów kobiecych. W Częstochowie dla stworzenia warunków do współpracy między męską a kobiecą częścią klubu wydano szereg instrukcji uwzględniających cel, jak i środki działalności¹¹.

Nie były to wszystkie kluby sportowe działające w Częstochowie. Robotniczy Klub Sportowy „Błyskawica” prowadził pracę szkoleniową w sekcji piłki nożnej i tenisa stołowego (1932). Oddział „Ha-poel” został założony w 1933 roku, ponadto działalność w Częstochowie prowadziły Stowarzyszenie Robotniczego Wychowania Fizycznego „Jutrznia”, którego pingpongiści i piłkarze uczestniczyli w mistrzostwach miasta. Sekcje tenisa stołowego i piłki nożnej prowadził też klub „Gwiazda-Sztern”. Duże kluby miały oparcie w swoich centralach i partiach politycznych: „Makabi” i „Ha-poel” – w Poalej Syjon – Prawicy, „Jutrznia” w Bundzie, natomiast „Gwiazd-Sztern” w Poalej Syjon – Lewicy. Syjoniści-rewizjoniści współdziałali z „Nordiją”. Prowadziło to do dużego rozdrobnienia organizacyjnego sportu żydowskiego.

W latach 1937–1939 większość żydowskich klubów sportowych przechodziła kryzys organizacyjny. Po dwudziestu trzech latach ŻTG-S wykreślono z ewidencji stowarzyszeń (23 maja 1938 r.). Do wybuchu II wojny światowej „Makabi” prowadziło szczątkową działalność, głównie pingpongiści i piłkarze. Funkcjonowały też „Ogniwo”, „Ha-gibor”,

⁹ M.in. wystąpił w drużynowych mistrzostwach Polski w Tarnowie („Przegląd Sportowy” 1937, nr 64).

¹⁰ Majątek Klubu składał się z funduszu obrotowego, dochodów z przedsięwzięć, koncertów, balów, odczytów, datków, darów i subwencji. Na fundusz rezerwowego składać się miały papiery wartościowe, datki dobrowolne i zapisy do tego funduszu rezerwowego oraz nieruchomości wraz z inwentarzem.

¹¹ O żydowskim sporcie kobiecym zob. T. Drozdek-Małołepsza, *Sport kobiet mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919–1939*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Seria Kultura Fizyczna, 8, 2009, s. 75–88.

„Splendid”, „Admira” (boks, piłka nożna), „Naprzód” (piłka nożna). Żydowskie kluby sportowe miały również wielkie trudności w organizacji i otrzymaniu dotacji, gdyż władze miejskie i wojewodzkie często widziały w nich przyczółki poczynań politycznych.

Obchody 20-lecia sportu żydowskiego w Częstochowie

Podniosły charakter propagandowy miały obchody 20-lecia istnienia żydowskiego ruchu sportowego. Odbyły się one w dniach 21–22 września 1935 roku, a ich areną był reprezentacyjny stadion miejski. W obecności ok. tysiąca widzów zaprezentowały się ekipy Bielska, Sosnowca, Kielc, Chorzowa, Katowic, Łodzi oraz oczywiście gospodarzy¹². Obchody otwarła defilada sportowców ze sztandarami, po której odbyły się pokazy gimnastyczne przy taktach wojskowej orkiestry. Następnie przeprowadzono zawody lekkoatletyczne, w których zwyciężył zespół „Makabi” Łódź, ćwiczenia gimnastyczne na przyrządach wygrał „Cytryn” z Sosnowca. W siatkówce pań i panów dominowała częstochowska „Makabi”, w koszykówce panów zwyciężyła „Makabi” Bielsko. Rozegrano także mecz piłki nożnej, w którym Częstochowa pokonała Kielce w stosunku 2:1¹³. Rywalizowano też w boksie, choć zamiejscowych uczestników zgłosiło się tylko czterech. Częstochowę reprezentowało ośmiu, stąd też sukces gospodarzy. W punktacji międzyokręgowej Bielsko okazało się lepsze od Częstochowy. Uroczystości sprowadziły na stadion rzesze sympatyków sportu, którzy mogli dokonać porównania z innymi ośrodkami sportowymi z województw śląskiego i łódzkiego. Była to znakomita okazja do zaprezentowania poziomu sportowego mniejszości żydowskiej w Częstochowie.

W tym samym dniu w sali „Makabi” przy ul. Katedralnej miała miejsce uroczysta akademie połączona z poświęceniem sztandaru klubowego. Przybył na nią prezydent Częstochowy Jan Mackiewicz, starostę częstochowskiego reprezentował referent Malec, a kpt. Jaskorzyński – Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Częstochowie. Gminę Wyznania Żydowskiego reprezentował Jakob Rozenberg, Komitet Centralny Związku „Makabi” pani Lebenbaumowa, obecny był także poseł na Sejm IV kadencji Waclaw Eugeniusz Kobylecki. Akademię otworzył Samuel Niemirowski, a gości powitał Marian Hasenfeld¹⁴. Na wstępie zebrani uczcili pamięć Jozefa Piłsudskiego. Następnie wygłoszono sprawozdanie z 20-letniej działalności Żydowskiego Towarzystwa Gimnastyczno-Sportowego w Częstochowie. Całość zamknęła część kulturalna: koncert fortepianowy Niemirowskiej oraz recytacje Weinberga przeplatane śpiewami żydowskimi Szmida.

Współzawodnictwo sportowe

Sportowcy żydowscy rywalizowali o miano najlepszego w Częstochowie w ramach żydowskich stowarzyszeń w wielu dyscyplinach sportowych, a także w zawodach o tytuł mistrza Polski. Tenis stołowy, który wyrabia u ćwiczących refleks i kondycję fizyczną, mieszkańcom Częstochowy zaprezentowali w 1929 roku pingpongiści „Warty”, którzy pokonali „Ascolę” 9:1, 8:0¹⁵. W turnieju indywidualnym zwyciężył Niemirowski, drugie

¹² Archiwum The Wingate Institute for Physical Education, Izrael (artykuł Salo Sztencela, ze zlotu i uroczystości jubileuszowych w Częstochowie).

¹³ Puchar dla zwycięzcow meczu ufundował dr Leon Goldman – były prezes ŻKS „Warta”.

¹⁴ Były sędzia piłkarski, prezes CKS „Warta”, po wojnie rektor Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Częstochowie.

¹⁵ „Expres Częstochowski” 1929, nr 76.

miejsce zajął Sz. Niemirowski, a trzeci był Miško¹⁶. Rok później w mistrzostwach Częstochowy na drugim miejscu za ŻTG-S „Ha-koach” Radomsko sklasyfikowano „Gwiazdę-Sztern”, na trzecim „Makabi”¹⁷. W drużynowych mistrzostwach Polski w Krakowie w 1934 roku „Gwiazda-Sztern” zajęła dwunaste miejsce, w turnieju indywidualnym Miško, Helman i Frankenberg nie odnieśli sukcesów. Tenis stołowy w tym okresie rozwijały ŻTG-S „Makabi” oraz kluby „Ha-poel”, „Jutrznia”, „Gwiazda” i „Nordija”. Ważnym przedsięwzięciem propagandowym było zaproszenie do Częstochowy zespołu z Krakowa, przegrany mecz w sali „Makabi” przy ul. Katedralnej 13 oglądało aż 300 widzów¹⁸. Środowisko żydowskie przyczyniło się do powołania 23 listopada 1935 roku Częstochowskiego Okręgowego Związku Tenisa Stołowego, którego prezesem został Szaja Gliksman¹⁹. W mistrzostwach Polski w Tarnowie w 1937 roku wystąpili: F. Brajbart („Ha-poel”)²⁰, Rozenzweig („Admira”) i Herszlikowna („Ha-koach”). W stojących na niezłym poziomie sportowym zawodach rywalizowano o tytuł mistrza Częstochowy. W poszczególnych latach zwyciężyli: w 1935 roku Goldberg, w 1936 roku F. Brajbart, w 1937 roku Birman, a wśród kobiet Herszlikowna (1936) i Binenstokowna (1937). Ważnym wydarzeniem w historii sportu częstochowskiego była organizacja mistrzostw Polski w 1938 roku²¹. W mistrzostwach zagrali: Birman, Diamant („Admira”), Weisbrodt („Ha-koach”), Drożdzyk, Mendel, Beserglik, Fuks („Makabi”) oraz Binenstokowna („Ha-koach”) i Pirosowna („Warta”). Organizacja tych mistrzostw doczekała się pochlebnych recenzji.

Drugą dyscypliną, która przysporzyła chwały sportowi żydowskiemu w Częstochowie, był boks, zwłaszcza dzięki pięściarzom „Makabi” i „Warty” zrzeszonym w Śląskim Związku Bokserskim. Np. w meczu pilotażowym w 1934 roku „Makabi” pokonało Policyjny Klub Sportowy z Sosnowca²². Po raz ostatni w barwach „Makabi” wystąpił wtedy Gedalja Binder²³. Boks trenowano także w „Admirze” i w „Ha-poelu”. Uprawianie boksów nie wymagało specjalistycznych sal gimnastycznych. Ćwiczone w świetlicach, małych pomieszczeniach, a nawet na świeżym powietrzu. Walorem uprawiania tej dyscypliny sportu była siła, wytrzymałość, szybkość reakcji, karność, męstwo i sportowa sylwetka.

Sekcje piłki nożnej RKS „Błyskawica”, „Gwiazda-Sztern”, „Jutrznia” oraz ŻTG-S „Makabi” wchodziły w skład Kieleckiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej (1934). Kiedy w wyniku reorganizacji struktury PZPN w miejsce zlikwidowanego okręgu powołano m.in. Zagłębiowski Okręgowy Związek Piłki Nożnej, we współzawodnictwie sportowym w klasie „C”, „B” i „A” występowały drużyny „Admiry”, „Makabi”, „Ha-koachu”, „Jutrznia” i „Gwiazdy”²⁴.

¹⁶ W. Pięta, *Tenis stołowy wśród Żydów w Polsce (1924–1949)*, Częstochowa 2008, s. 76–77. W dostępnych źródłach nie podano imion pingpongistów częstochowskich.

¹⁷ W. Pięta, A. Kozłowska, *Tenis stołowy w Częstochowie*, Częstochowa 2013, s. 9.

¹⁸ „Słowo Częstochowskie” 1934, nr 33, nr 37.

¹⁹ W. Pięta, *Od Alojzego Ehrlicha do Natalii Partyki. Współzawodnictwo sportowe 1932–2016*, Częstochowa 2016, s. 10

²⁰ Feliks Brajbart (1921–2005), tenisista, indywidualny mistrz Częstochowy w tenisie stołowym w 1936 roku, a następnie w latach 1947, 1948, 1949, 1950, 1951. W czasie wojny ukrywał się w Żytnie, przeżył niemiecki oboz koncentracyjny w Buchenwaldzie. Po II wojnie światowej reprezentował częstochowską „Skrę”, później „Włokniarza” Częstochowa. W 1968 roku wyjechał na stałe do Izraela (W. Pięta, *Od Alojzego Ehrlicha do Natalii Partyki*, s. 46).

²¹ Ibidem, s. 21–22. Komitetowi organizacyjnemu przewodniczył Erlich (sekretarz Częstochowskiego Okręgowego Związku Tenisa Stołowego).

²² „Sportowiec” 1934, nr 13. W „Makabi” było tylu członków uprawiających boks, że w zawodach występowały zespoły Makabi I i Makabi II.

²³ Bokser wagi lekkiej, reprezentował „Makabi” Częstochowa w mistrzostwach Związku Makabi Polska, gdzie zajął drugie miejsce. Wystąpił na Makabiadzie w 1935 roku („5 Rano” z 1 marca 1935 roku) i po tych zawodach zamieszkał na stałe w Palestynie. Został mistrzem Palestyny w 1937 roku.

²⁴ E. Małolepszy, *Ruch sportowy wśród ludności żydowskiej w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] T. Jurek (red.), *Z dziejów kultury fizycznej mniejszości narodowych w Polsce w XX wieku*, Gorzów Wlkp. 2007, s. 87.

Popularnością wśród młodzieży żydowskiej cieszyła się także lekkoatletyka. W Śląskim Okręgowym Związku Lekkoatletycznym zarejestrowany był tylko ŻKG-S „Makabi” z Częstochowy. Udział ich lekkoatletów ograniczał się do zawodów organizowanych na Górnym Śląsku. Lekkoatleci posiadali dobrą wytrzymałość i umiejętność prowadzenia systematycznego treningu.

Rywalizacja wewnętrzna pomiędzy klubami żydowskimi i zewnętrzna (mistrzostwa Częstochowy, województwa i Polski) pokazywała prezentowany poziom sportowy. Sport jednak posiadał także wielkie wartości wychowawcze. Praca w żydowskich klubach sportowych polegała głównie na ogólnym usprawnieniu oraz rozbudowie sprawności indywidualnej i zespołowej w zależności od dyscypliny sportowej. Jedną z form współzawodnictwa sportowego w tamtych warunkach było zdobycie Państwowej Odznaki Sportowej (egzamin sprawności fizycznej). Były też odznaki lekkoatletyczne, narciarskie i strzeleckie. Proby, które kończyły się przyznaniem odznak, urządzano na koniec sezonu sportowego²⁵.

Podsumowanie

Kultura fizyczna w okresie międzywojennym na ziemi częstochowskiej stała na dobrym poziomie organizacyjno-sportowym. Sportowcy reprezentujący żydowskie kluby sportowe osiągnęli dobry poziom ogólnopolski, w miarę rozwoju znacząco wzrastała liczba członków i nowych sekcji sportowych. Kluby sportowe tworzone były przez entuzjastów sportu, którzy z czasem zdobywali doświadczenie organizacyjne, w większości byli oni samoukami. Słabością żydowskiego sportu w Częstochowie było jego rozdrobnienie. Mimo tego, na tle sportu częstochowskiego zawodnicy żydowskich klubów sportowych zaliczali się do czołówki na poziomie lokalnym, z wyjątkiem tenisa stołowego i boks, w których Żydów uznano za prekursorów. Jeden ze sportowców „Makabi” Częstochowa, Gedalja Binder, brał udział w Makabiadzie (Maccabiah Games) w 1935 roku w Palestynie, co oprócz wymiaru sportowego miało też propagandowy. Kondycja sportowo-organizacyjna klubów zależna była w dużej mierze od sytuacji społeczno-politycznej. Żydowskie kluby znajdowały się pod wpływami partii lewicowych, prawicowych, a nawet komunistycznych. Z tego powodu Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Częstochowie hamował rozwój sportu żydowskiego poprzez cofnięcie dotacji i chwilowe zawieszenie działalności „Makabi”. W trakcie zawodów sportowych czasami odnotowywano przejawy antysemityzmu (piłka nożna, tenis stołowy).

Wobec skromnych środków finansowych członkowie klubów wykonali ogrom pracy. Do tej pracy wciągnięto fachowców²⁶. Przy klubach obok sekcji sportowych funkcjonowały biblioteki, czytelnice, działały też zespoły muzyczne i grupy artystyczne. Żydowskie kluby sportowe przyczyniły się znacząco do rozwoju sportu częstochowskiego przed II wojną światową. Po II wojnie światowej już się w Częstochowie nie odrodziły, a żydowscy sportowcy, którzy przeżyli Holokaust, dalszą karierę sportową kontynuowali w robotniczym klubie sportowym „Skra” Częstochowa²⁷.

²⁵ Archiwum The Wingate Institute for Physical Education, Israel, sygn. 202116,teczka nr 18 (Makabi i Sztern, 1930 rok).

²⁶ Warto wspomnieć, że Izidor Mitz, właściciel manufaktury celulozowej przy ul. Wilsona 20/22 wylansował piłeczki pingpongowe „Wir”, które wprowadzono do zawodów ogólnopolskich decyzją Polskiego Związku Tenisa Stołowego z 25.11.1938 roku. Od nowego roku piłeczki „Wir” zastąpiły lwowskie „Maho”.

²⁷ Przykładem Adam Somper (Abram Zomper), ur. 1.05.1922 roku w Częstochowie, z zawodu stolarz, jako zawodnik uprawiał tenis stołowy w „Makabi”. W czasie okupacji był więźniem „Hasag-Pelcery” w Częstochowie (Archiwum Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie, sygn. 207/4632: Kartoteka więźniów obozu Hasag-Pelcery w Częstochowie). Po wojnie uczestnik mistrzostw Polski w tenisie stołowym w Lublinie (1949) i we Wrocławiu (1950).